

TURGUT ÖZAL DÖNEMİ KÜLTÜR VE TURİZM POLİTİKALARI (1983-1993)

Güneş Yıldız ELDEMİR*

Öz

Turgut Özal, Anavatan Partisi (ANAP) ile 6 Kasım 1983 tarihinde yapılan seçim sonucunda iktidara gelmiştir. ANAP'ın iktidar olmasıyla birlikte 24 Ocak Kararları tekrardan ön plana çıkmıştır. Serbest rekabete dayalı piyasa ekonomisine geçilmesi, ihracata dayalı sanayileşme ve kamunun ekonomik hayata müdahalesinin en aza indirilmesi gibi birçok kararın yer aldığı 24 Ocak 1980 tarihli kararlar Türkiye'nin ekonomisine büyük bir ivme kazandırmaya çalışmıştır. Türkiye ekonomisinin serbest piyasa ile yeni bir sürece girmesi kültür ve turizm faaliyetlerinde değişim ve dönüşüm sürecini başlatmıştır.

Turgut Özal iktidarı döneminde yurt içi-yurt dışı turizmüne önem verilmiş, Arap ve Hac turizminin artırılması için çalışmalar yapılmıştır. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında, ANAP Seçim Beyannamelerinde turizm politikaları üzerinde durulmuş ayrıca Turizmi Geliştirme Vakfı kurularak turizmin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Gelişme hareketleri sadece turizm sektörü ile kalmamış aynı zamanda kültürel çalışmalar yapılarak kültürel gelişim de sağlanmıştır. Kültür konusu yine ANAP Seçim Beyannamelerinde ve Beş Yıllık Kalkınma Planlarında vurgulanan başlıklardan olmuştur.

Ayrıca tarih, kültür ve sanat sergileri açılmış, Milli Kültür Şûrası Bildirgesi yayınlanmış, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı açılmış, kültürel miras alanlarımız UNESCO listelerinde yer almaya başlamış, sinema ve tiyatro faaliyetlerinde artış meydana gelmiştir. Sonuç itibarıyla bu çalışma da Turgut Özal'ın Başbakanlık (1983-1989) ve Cumhurbaşkanlık (1989-1993) yıllarında yaşanan değişimler ekseninde kültür ve turizm çalışmaları değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler

Kültür ve Turizm, Turizm Teşvik Politikaları, Serbest Teşebbüs

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Atatürk İnkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı, Konya/Türkiye.
yldzgunes70@gmail.com
Orcid No: 0000-0002-5784-1981
Makalenin Gönderilme Tarihi: 15.06.2021
Makalenin Kabul Tarihi: 05.10.2021
Makalenin Yayınlanma Tarihi: 25.10.2021
Makalenin Türü: Araştırma

CULTURE AND TOURISM POLICIES IN TURGUT ÖZAL PERIOD (1983-1993)

Abstract

Turgut Özal, as the leader of the Motherland Party (ANAP), came to power as a result of the elections on 6 November 1983. With ANAP's coming to power, the January 24 Decisions came to the fore again. The decisions of January 24th, 1980 included many decisions such as the transition to a market economy based on free competition, export-based industrialization and minimizing the intervention of the public in economic life, tried to give a great impetus to the Turkish economy. The entry of the Turkish economy into a new process with the free market has started the process of change and transformation in cultural and tourism activities.

During the Turgut Özal period, domestic and foreign tourism were considered as important policies and efforts were made to increase the Arab and Hajj tourism. Tourism policies were emphasized in the Five-Year Development Plans and ANAP Election Declarations, and the development of tourism was aimed by establishing the Tourism Development Foundation. The development movements are not only related to the tourism sector, but cultural development has been achieved by making cultural studies. The issue of culture has been one of the issues emphasized in the ANAP Election Declarations and Five-Year Development Plans.

In addition, history, culture and art exhibitions were opened, the Declaration of the National Cultural Council was published, the Turkish Culture Service Foundation was opened, our cultural heritage sites began to be included in the UNESCO lists, and there was an increase in cinema and theater activities. As a result, in this study, culture and tourism studies were evaluated in the axis of the changes experienced during Turgut Özal's Prime Ministry (1983-1989) and Presidency (1989-1993).

Keywords

Culture and Tourism, Tourism Incentive Policies, Free Enterprise

GİRİŞ

İnsan yaşamı, insanın kendi iradesiyle veya dış etkenlerin etkisiyle sürekli bir değişim ve dönüşüm hali içerisinde olmuştur.¹ Yaşanan değişim ve dönüşümler olumlu veya olumsuz bir şekilde tüm toplumları etkilemiştir. Gelişme dönemi olarak ifade edilebilecek modernleşme süreci ise toplumsal ve siyasi bir değişim sürecini ifade etmiştir.²

Siyasi dönüşümle beraber ekonomik alanda yaşanan dönüşümler başta hammadde ihtiyaçlarının neden olduğu savaşlar ile imparatorlukların yıkılmasını ve yenedünya düzeninin kurulmaya başlamasını sağlamıştır. Yenedünya düzeni ile beraber gelişen ekonomik ilişkiler ulusları birbirlerine yakınlaştırırken dünyayı büyük bir mağazaya çevirmiştir. Artık bütün toplumlar üretim süreçlerinde birbirleri ile etkileşim halinde olmak zorunda kalmışlardır. Kurulan ekonomik ilişkilere bağlı olarak toplumlar arası geçişler hızlanmıştır. Eskiden savaşlar için gidilen yollar artık gezmek, yeni yerler keşfetmek, farklı kültürleri tanımak için turizm sektörünün ve kültürel faaliyetlerin önünü açmıştır.

1980'li yıllar Türkiye'de turizm sektörünün en ileri seviyeye taşındığı yıllar olmuştur. 1982 yılından itibaren 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu günümüz turizm sektörünün temellerinin atıldığı anayasal bir rol üstlenmiştir.³ Turizm Teşvik Kanunu ile birlikte alt yapı yatırımlarının devlet tarafından yapılması, yatırımcıya kredi imkânı, vergi ve harçlardan muafiyet, teşvik primi gibi birçok konuda destek sağlanarak turizm sektörünün geliştirilmesi amaçlanmıştır.⁴

Türkiye'de yaşanan bu değişim süreci turizm sektörünün yanında kültürel gelişimin de yaşandığı bir dönem olmuştur. Yenedünya düzeninde teknolojik gelişmelerle gerçekleşen değişim ve gelişimler bütün insanlığı etkilemiştir. Ve insanın artık ürettiği araç gerecin esiri değil hükmedicisi durumuna gelmesi kültürün ortaya çıkmasında etkili olmuştur.⁵ Bu noktada kültür insanlığın en temel değerlerinden hatta ürünlerinden birisi haline gelmiştir. Kültür politikalarının amacı ise toplumların kültürel oluşumlarını sinema, tiyatro, müzik vb. ortaya çıkararak devletlerin milli birlik ve beraberliğinin korunmasını sağlamaya çalışmak olmuştur.⁶

¹ Mustafa Sever, "1980 Sonrası Türkiye'de Kültürel ve Toplumsal Değişme", *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, C 2/S. 13, (2019), s. 4.

² M. Zeki Duman, *Türkiye'de Liberal-Muhafazakâr Siyaset ve Turgut Özal*, Liberte, Ankara 2017, s. 16.

³ Ömer Şanlıoğlu, Enes Ömer Özcan, "Türkiye'de Uygulan Turizm Teşvik Politikaları ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 7/S. 2, (2017), s.100.

⁴ Merve Ersungur Kaçar, *Bölgesel Kalkınmada Turizm: TRA1'de Bölgesel Kalkınma Politikaları Açısından Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Erzurum 2019, s. 60.

⁵ Emre Kongar, *Demokrasi ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997, s. 27.

⁶ Gülşah Eren, *Türkiye'de Yerel ve Küresel Kültür Politikaları Kültür Bakanlığı Örneği*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale 2008, s. 14.

I. 1983-1993 TURGUT ÖZAL DÖNEMİ PLANLANAN TURİZM POLİTİKALARI

Turgut Özal için turizm politikalarının uygulanabilirliği çok büyük bir önem arz etmiştir. Bu çerçevede ANAP'ın iktidar olmasının ardından Bakanlar Kurulu Programı okunmuş ve program içerisinde hem turizm sektörüne hem de kültür ve sanatın geliştirilmesine yer verilmiştir. Başbakan Turgut Özal programında turizmin önemini şu cümlelerle ifade etmiştir⁷: *“Turizmin geliştirilmesi işsizliği en kısa zamanda çözecek yolların başında gelir. Turizmin geliştirilmesi için altyapı yatırımlarının hızlandırılmasını, bürokrasinin asgariye indirilerek süratli bir karar ve uygulama sisteminin getirilmesini, gerçekçi döviz kurlarının sürekli kılınmasını, iç ve dış yatırımların etkili ve istikrarlı bir şekilde teşvik edilmesini en önemli konular olarak görüyoruz.”* T. Özal'ın ifadesinden anlaşılacağı üzere turizm sektörünün gelişmesi için altyapı çalışmalarının yapılmasına ve prosedür uygulamaların kaldırılarak hızlı bir ilerleme sağlanmasına önem verilmiştir.

Turizmin geliştirilmesi çerçevesinde yine T. Özal iktidarı döneminde çeşitli turizm merkezleri belirlenmiştir. 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanununun yönetmelik hükümlerine göre bu yerler Turizm Bölgesi ilan edilmiştir. 18 Turizm Merkezi ve 2 Turizm Bölgesi Bakanlar Kurulu kararı ile alınmıştır.⁸ Belirlenen Turizm Merkezlerinin bazıları şu şekildedir: İstanbul Boğaziçi Okullar Bölgesi, İstanbul Beykoz Kasrı, İstanbul Sarayburnu, İstanbul İstinye, Bursa Kükürtlü Kaplıcası, İzmir Çeşme Altinkum, İzmir Özdere Kıyı Kesimi, Muğla Milas Akbuk Körfezi, Muğla Fethiye Körfezi Batı Kıyısı, Antalya Serik Çolaklı, Muğla Bodrum Marina, Aydın Kuşadası Çam limanı. Turizm Bölgeleri ise; Ankara Gölbaşı Mogan Gölü Çevresi ve Kızılcadamam Belediye ve Mücavir Alan Sınırları İçi olarak belirlenmiştir.⁹

Antalya, özellikle T. Özal döneminden itibaren turizm yatırımlarına öncülük eden kentlerden birisi olmuştur. Turizm yatırımlarının yapıldığı kamu arazilerinin turizm alanlarına çevrilmesi ile birlikte bölgenin tanınırlığı artırılmıştır. Bu doğrultuda 04.05.1988 tarihli Bakanlar Kurulunca alınan karara göre Güney Antalya Turizm Alanı içerisine Beldibi- Göynük ve Çifteçesmeler dâhil edilerek bölgenin turizme ayrılması sağlanmıştır. Kamu mülkiyetinde bulunan bölgenin krokilerle sınırları belirlenerek turizm yatırımlarına tahsis edilmiştir.¹⁰ Turizm yatırımlarının artmasıyla birlikte turizm sektörünün gelişimi hızla devam etmiştir.

⁷ T.B.M.M Tutanak Dergisi, C 1, Yasama Yılı:1, 10. Birleşim, 19.12.1983, s. 76.

⁸ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon:30-18--1-2, Kutu:542, Gömlek:414, Sıra:6, 07.11.1985, s. 5.

⁹ BCA, Fon:30-18-1-2, Kutu:542, Gömlek:414, Sıra:6, 07.11.1985, s. 4.

¹⁰ BCA, Fon:30-18-1-2, Kutu:600, Gömlek:716, Sıra:4, 04.05.1988, s. 2.

Türkiye turizminin gelişim sürecini Turizm Bakanlığı yapmış olan Sayın Bülent Akarcalı şahsıyla yapmış olduğu röportajında şu şekilde ifade etmiştir¹¹: “1983’te ANAP iktidara geldiğinde Türkiye’de belediye otelleri dâhil 30.000 kadar yatak vardı. O zaman yalnız Rodos’ta 100.000-150.000 yatak bulunuyordu. Koca İstanbul’da doğru dürüst 3 tane merkezde 5 yıldızlı otel vardı. İki tane Tarabya’da ve Florya’da yanı şehir dışı denecek yerde. Türkiye’de turistlerin kalacağı tatil köyü, tatil oteli sayısı 3-5 tane ile ölçülüyordu. Oysaki 90’lara geldiğimizde bu sayı binlere çıkmıştır.” Bakanın ifade ettiği gibi Turgut Özal döneminden itibaren Akdeniz Bölgesi başta olmak üzere turizm sektörü çerçevesince bu yıllarda kayda değer bir gelişme görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde 1963 yılından itibaren Planlı Kalkınma Dönemi uygulanmaya başlamıştır. 2018 yılına kadar toplamda on tane Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulamaya koyulmuştur. Bu planlarda ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasal değerlerinin en ileri seviyeye taşınması amacıyla uygulanan hedefler yer almaktadır¹² Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989) içerisinde turizm sektörüne ayrı bir başlık açılarak turizmin geliştirilmesi amacıyla planlanan hedefler anlatılmıştır. Bu hedeflerden ilki konaklama tesislerinin sayısının 100.000 yatağa kadar ulaşması, yurt dışından gelen turist sayısının 3 milyonu bulması ve net döviz gelirinin 540 milyon doları bulması olmuştur.¹³ Bu hedeflerin çoğu gerçekleştirilmiş 1989 yılı sonunda yatak sayısı 146. 086’yı tesis sayısı ise 1102’yi bulmuştur.¹⁴

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994) ile birlikte ülkede ihracat hareketleri ve döviz getiren işlemlerin artırılması sağlanarak turizm sektörünün de bu durumdan etkilenmesi sağlanmak istenmiştir.¹⁵ Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planının hedefleri içerisinde 1994 yılının sonunda turizm gelirinin 5.514 milyon dolara, turizm giderinin ise 1.026 milyon dolara ulaşması amaçlanmıştır. Konaklama tesislerinin sayısının ise 350 bin yatak sayısını geçmesi ve Türkiye’ye gelen turist sayısının 7,4 milyon kişiye, yurt dışına çıkış yapan vatandaş sayısının da 2,8 milyon kişiye ulaşması hedef olarak planlanmıştır.¹⁶

¹¹ Bülent Akarcalı ile 22.05.2021 tarihinde yapılan röportaj.

¹² Altuğ Ortakçı, “Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Kültür ve Kültürün Korunması Üzerine Bir İnceleme”, *Hittit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 10/S. 2, (Aralık 2017), s. 1727.

¹³ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(1985-1989)*, Yayın no: DPT. 1974, s. 120.

¹⁴ Şanlıoğlu-Özcan, *agm.*, s. 102.

¹⁵ Cihan Asar, “Türkiye’nin Planlı Kalkınma Döneminde Dış Ticaret Politikaları”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü, s. 9.

(<https://www.ticaret.edu.tr/uploads/dosyalar/921/93%20T%C3%9CRK%C4%B0YE%E2%80%99N%C4%B0N%20PLANLI%20KALKINMA%20D%C3%96NEM%C4%B0NDE%20Dİ%C5%9E%20T%C4%B0CARET%20POL%C4%B0TİKALARI.pdf>) (Erişim tarihi: 06.02.2021).

¹⁶ Demet Tüzünkan, “Türkiye’de Uygulanan Beş Yıllık Kalkınma Planlarının İstihdam Politikaları Açısından Değerlendirilmesi”, *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 8/S. 2, (2015), s. 108.

Bu bağlamda 1994 yılının sonlarında Türkiye’de işletme belgeli tesis sayısı 1.729, yatak sayısı 265.136 bin; yatırım belgeli tesis sayısı 1.578 bin, yatak sayısı ise 240.392 bindir. Yurt dışından gelen ziyaretçi sayısı ise 6.670 bin kişiye ulaşabilmiştir.¹⁷ 1994 yılı son verilerine bakıldığı zaman hedeflerin yatak sayısı bakımından kısmen yaklaşılsa da yurt dışından gelen ziyaretçi açısından istenilen sayının sağlanamadığı görülmektedir. Pazarlama ve reklam çalışmaları ile Türkiye’nin tarihi ve doğal güzelliklerinin tanıtımının doğru yapılması ve kamu alanlarının bir kısmı turizm alanları için tahsis edilmesi gerekmektedir. Turizm sektörünün gelişmesi için turizmin yan kolları olarak ifade edebileceğimiz ulaştırma şirketleri, seyahat acenteleri, yazılı ve görsel medya unsurları ile birlikte faaliyetler yürütülmelidir. Ayrıca Kalkınma Planları ve Seçim Beyannameleri ile süreç desteklenmelidir.

Seçim Beyannameleri partilerin seçmenlerine seçimlerden önce iktidara geldikleri takdirde neler yapabileceklerini ifade ettikleri birer sözleşme ve hedeflerinin yer aldığı belgeler olarak değerlendirilebilir.¹⁸ ANAP, 6 Kasım 1983 Seçim Beyannamesinde altyapı ve turizm konusuna ayrı bir başlık açarak bu sektöre verdiği önemi göstermiştir. Turizm çalışmalarına ve altyapı çalışmalarına gereken önemin verilmesinin ardından Türkiye turizmi yabancı ülkelerle rekabet edebilecek standartlarda tesislerle gelirlerini 3,5 milyar dolara kadar çıkarmıştır.¹⁹

Aynı şekilde 29 Kasım 1987 ANAP Seçim Beyannamesinde de turizm konusu ayrıca değerlendirmeye alınarak hedefler belirlenmiştir. Turizm Türkiye’yi birinci sınıf ülkeler arasında görmeyi demokrasi ve serbest piyasa ekonomisindeki başarıların iş birliği içerisinde ilerlemesiyle mümkün olabileceğine inanan T. Özal, devletin ekonomide aktif rol almasının serbest girişimlerle turizm sektöründe de rekabet ortamını hızlandıracaklarını düşünmüştür. Topyekûn bir kalkınma programı ile ancak turizm sektörünün istenilen hedefe ulaşılacağına üzerinde duran Anavatan Partisi’nin 1987 tarihli Seçim Beyannamesinde Türkiye’nin doğal güzelliklerinin tanıtımının yapılması, yurt dışı turizmüne ağırlık verilmesi ve prosedür işlemlerinin kolaylaştırılması, eğitilmiş personeller aracılığıyla turizm işletmelerinin yürütülmesi belirlenen en önemli hedefler arasında yer almıştır. Eğitilmiş personeller yetiştirilerek turizm sektörünün daha cazip edici bir hale getirilmesi hedeflenmiştir.²⁰ Genel çerçevede ANAP, yerel

¹⁷ Aslı Afşar, “Türkiye Turizm Sektöründe Konaklama İşletmelerinin Finansal Analizi”, *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C 18/S. 1, (2002), s. 151-152.

¹⁸ Ayşe Erkmen, Adnan Akın, Aliye Akın, “1987 Genel Seçiminde Turizm Vaatleri”, *İKSAD II- Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, Gaziantep 2018, s. 497.

¹⁹ (<https://www.anavatan.org.tr/Sayfa-Turgut-Ozal%E2%80%99in--Hizmetleri>) (Erişim tarihi: 06.02.2021).

²⁰ TBMM Kütüphanesi, *Anavatan Partisi Programı*, 29 Kasım 1987 Anavatan Partisi Seçim Beyannamesi, s. 58.

halkın turizm faaliyetlerine teşvik edilmesine, dört mevsim turizm potansiyeline uygun faaliyetler yapılmasına, özel- kamu işbirliğine gidilmesinde öncü bir parti olmuştur.²¹

II. 1983-1993 TURGUT ÖZAL DÖNEMİ TURİZM FAALİYETLERİNE DAİR YAPILAN ÇALIŞMALAR

TURBAN A.Ş.'nin açılması ile birlikte turizm sektöründe istihdam edilmek üzere tecrübeli eleman ve yöneticiler yetiştirilmeye başlanmıştır.²² TURBAN, hizmet içi eğitim programları ile birlikte teknik hizmetler, muhasebe, sekreterlik, dil kursları, işletmecilik, mutfak sanatları gibi birçok alanda çalışmalar yürüterek eğitilmiş personel yetiştirilmesini sağlamıştır.²³

TURBAN A.Ş. Türkiye'nin en önemli turizm işletmelerinden birisi olma rolünü üstlendikten sonra 8 otel, 4 motel, 2 tatil köyü, 3 turizm işletmesi, 4 yat limanı ve bir turizm acentesi ile faaliyetlerine devam etmiştir.²⁴ TURBAN yatırımlarının ardından Türkiye turizmde gelişme kaydedilmiş ve yurt dışından turistler de Türkiye'ye gelmeye başlamıştır. Özellikle Arap turistler Türkiye'yi tercih etmeye başlamışlardır. Birçok Avrupa ülkesine oranla Türkiye'de tatil yapmak Arap turistler için aynı zamanda oldukça ucuz bir tatili temsil etmiştir. İstanbul, Yalova, Bursa gibi kentler Arap turistlerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek sosyal ve ekonomik pek çok açıdan onların beklentilerine hitap eden tatil yerleri olmuştur.²⁵

Arap şeyhleri ve zenginleri İstanbul Boğazındaki yalılara ve villalara yerleşmiş, daha düşük gelire sahip olan Arap turistler ise Doğu Akdeniz illerini tercih etmişlerdir. 1980'li yıllarda Adana'nın Yumurtalık ilçesinde bir tatil köyü 5 yıllığına Araplara kiralanmıştır. Arap Türk ortaklığı ile kurulan Güneş Turizm Şirketi üyeleri bu yerleri 5 yıllığına kiraladıklarını ve bu tesislerde şark köşesi, Amerikan bar, kumlu havuz gibi olanakların yer alacağını ve her imkânın bu çerçevede değerlendirileceğini ifade etmişlerdir.²⁶

Arap turizmını önemseyen Turgut Özal, bireysel hayatında inançlı, dine saygılı ve dini inançlarını yaşamaya gayret gösteren bir insan olmuştur. Başbakan iken hacca gitmesiyle hac sırasında ihramlı fotoğraflarının gazetelerde yer alması onun ibadetlere ne kadar önem verdiğinin de bir

²¹ Ayşe Erkmen, Adnan Akın, Aliye Akın, "Türkiye'de 1980 Sonrası Genel Seçimlerde Turizm Konusunda Yaşanan Gelişmeler", *III. Uluslararası Mesleki ve Teknik Bilimler Kongresi*, Gaziantep 2018, s. 1515-1518.

²² Şanlıoğlu-Özcan, *agm.*, s. 100.

²³ Mehmet Özdemir, "Turizm İşletmelerinde Hizmetiçi Eğitim ve TURBAN Modeli", *Anatolia Dergisi*, C 4/S. 1, (1993), s. 24.

²⁴ Mehmet Baha Karan, "Özelleştirme Politikaları ve Turizm Sektöründe Bir KİT: TURBAN A.Ş.", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:49/3, (1994), s. 2.

²⁵ Mükerrerem Taşçıoğlu, *Bakan Olmak*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2006, s. 179.

²⁶ *Milliyet*, 17.04.1985, s. 12.

göstergesi olmuştur. Bu doğrultuda hem inançları gereği hem de ülke menfaati için hac turizmi konusuna ayrı bir önem göstermiştir.²⁷ Turgut Özal, Çinli Müslüman turistlerin Suudi Arabistan'a gittiklerini öğrendikten sonra hükümet üyelerinden hacca gidenlerin Türkiye'ye de uğramalarını sağlayacak bir proje hazırlamalarını istemiştir. Arap turizminin ardından hac turizmine de ağırlık verilmiş, hacca giden Müslümanların Türkiye'ye de ilgi duymaları sağlanmıştır. İslam dünyasında büyük bir öneme sahip kutsal emanetlerin sergilenmesi ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Türk Hava Yolları'nın Uzakdoğu'ya yapacağı seferler ile hac döneminde Suudi Arabistan'a gidecek olanların İstanbul üzerinden ülkelerine dönmeleri sağlanmıştır. Ayrıca hacca giden Müslümanların ilgisini ve dikkatini çekebilecek önemli bir faaliyet de Hz. Muhammed'in (s.a.v) giysilerinden olan Hırka-i Şerifin tanıtımının yapılması olmuştur.²⁸ Böylelikle Türkiye turizminde canlanma sağlanmaya çalışılmıştır.

Türkiye'de turizm sektörü konaklama sorunu ile karşılaşmıştır. Türkiye'ye gelen turistler otel bulmakta zorluk yaşamıştır. 1984 yılında Türkiye'de 629 turistik konaklama tesisinde 66.328 adet yatak bulunmaktaydı. Bu tesislerin 12 tanesi 5 yıldızlı, 15 tanesi 4 yıldızlı, 49 tanesi 3 yıldızlı, 120 tanesi 2 yıldızlı ve tek yıldızlı otel sayısı ise 208'di. Tatil köyü sayısı 6 birinci sınıf, 4 de ikinci sınıf tatil köyü bulunmaktaydı. Kampinglerin sayısı 27 idi.²⁹ Sayıları itibariyle de anlaşılacağı üzere gelişmekte olan turizm sektörü tam anlamıyla turistlerin ihtiyaçlarına cevap veremeyecek düzeydeydi. Konaklama sorununun çözümü için dönemin Kültür ve Turizm Bakanı Mükerrerem Taşcıoğlu, İstanbul'da turizm tesisi olabilecek okul gibi yapıları turizm amaçlı kullanma kararı almıştır. Her ne kadar bütçeler yeterli olmasa bile bu dönemde 9 tarihi binanın restorasyon işlemi tamamlanmıştır.³⁰

Restorasyon işlemi bitirilen tarihi mekânlardan birisi de Çırağan Sarayı olmuştur. Kültür ve Turizm Bakanı M. Taşcıoğlu restore için çalışmalar yapmıştır. Çırağan Sarayının yenilenme konusunu Başbakan Turgut Özal'a aktarmış ve Turgut Özal ona şöyle cevap vermiştir: "*Çok memnun olurum, inşallah altından kalkarsın.*" Bu amaçla çıkılan yolda ilk olarak Çırağan Sarayı yenileme projesi başlatılmış ve bu projeyi bir İngiliz firması olan Trust House Forte tamamlamıştır.³¹ Sarayda bir otel, mağaza, gece kulübü, sağlık merkezi, kapalı yüzme havuzu, çeşitli lokantalar ve çeşitli

²⁷ Mahmut Hakkı Akın, "Turgut Özal ve Anavatan Partisi Muhafazakârlığı", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, S. 55, (2018), s. 123.

²⁸ *Milliyet*, 18.07.1985, s. 2.

²⁹ Taşcıoğlu, *age.*, s. 183.

³⁰ Taşcıoğlu, *age.*, s. 184.

³¹ *Milliyet*, 16.03.1985, s. 9.

etkinlik alanlarından oluşan turistik bir tesis oluşturulmuştur. Sonuç olarak 1985 yılında temeli atılan ve yedi yıl inşaatı süren Çırağan Sarayı yeniden restore edilerek Türk turizmine kazandırılmıştır.³²

Turizmin gelişimi sadece devlet eliyle değil vakıflar aracılığıyla da artırılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Turizmi Geliştirme Vakfı (TUGEV) 1983 yılından itibaren özelleştirme faaliyetlerinin artması ile kurulan vakıflardan birisidir. Turizmi Geliştirme Vakfı harici bu dönemde TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği), Türkiye Otelciler Birliği (TÜROB), Turizm Yatırımcılar Derneği gibi dernekler de kurularak turizmin geliştirilmesi sağlanmıştır.³³

III. 1983-1993 TURGUT ÖZAL DÖNEMİ PLANLANAN KÜLTÜR POLİTİKALARI VE KÜLTÜR FAALİYETLERİNE DAİR YAPILAN ÇALIŞMALAR

Turgut Özal dönemi birçok değişim ve dönüşümün yaşandığı bir süreç olmuştur. Sadece turizm alanında değil kültür ve sanat alanında da birçok yeniliklerin yapıldığı bu yıllar da pek çok kültür ve sanat faaliyeti gerçekleştirilmiştir. Köklü geçmişi ile bir hazine niteliği taşıyan Anadolu topraklarının tarihsel süreç içerisindeki kültürünün araştırılıp, tanıtılması amacı ile çalışmalar yürütülmüştür. 6 Kasım 1983 ANAP Seçim Beyannamesinde sanatçıların korunması, eski yapı ve eserlerin korunması, kütüphanelerin zenginleştirilmesi gibi pek çok hedef sıralanmıştır.³⁴

29 Kasım 1987 ANAP Seçim Beyannamesinde de kültür ve sanat konusu detaylıca irdelenmiştir. Seçim Beyannamesinde ilk olarak kültür ve sanatın milletlerin değer yargılarının bir bütünü olduğu vurgulanmıştır. Bu değer yargıları milli değerler olarak görülmüş ve uluslararası ilişkilerin temellerinin atılabilmesi için de büyük bir önem taşımıştır. Müzik, edebiyat, folklor gibi sanatsal çalışmalar devlet tarafından desteklenerek birlik ve beraberlik sağlanmak istenmiştir.³⁵ Kültürel varlığın korunması amacı ile kültür ve sanat hedefleri içerisinde yer alan kütüphanecilik, insan ve toplum, eğitim, halk sağlığı, eski eserler ve müzecilik gibi birçok alanı içerisinde barındıran kültür komiteleri kurulmuştur.³⁶

³² Kenan Olgun, "Osmanlı Meclis-i Mebusan Binası Çırağan Sarayının Yanması ve Yankıları", *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 13, (2007), s. 123.

³³ Zafer Yıldız, "Turizmin Sektörünün Gelişimi ve İstihdam Üzerindeki Etkisi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, C 3/S. 5, (2011), s. 58.

³⁴ Turgut Özal, *Değişim Belgeleri (1979-1982)*, Kazancı Matbaacılık, İstanbul 1993, s. 125.

³⁵ TBMM Kütüphanesi, *Anavatan Partisi Programı*, 29 Kasım 1987 Anavatan Partisi Seçim Beyannamesi, s. 9.

³⁶ Gülçin Karadeniz, *UNESCO Türkiye Milli Komisyon Tarihi ve Somut Olmayan Kültürel Miras Çalışmaları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2015, s. 86.

Türkiye’de kültür çalışmaları Seçim Beyannamelerinin yanı sıra Beş Yıllık Kalkınma Planları ile de desteklenmiştir. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1985-1989) bağımsız ve güvenli bir ortamda Türk toplumunun refahının artırılmasına çalışılmıştır. Milli kültürümüzle bağdaşan noktalar tespit edilip bu alanda çalışmalara öncelik verilmesi amaçlanmıştır. Milli kültürümüze dair ilke ve politikaların açıklandığı Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ayrıca Türkçeye milli kültürümüze ait olan yeni kelimelerin kazandırılmasına, unutulmaya yüz tutmuş el sanatlarının devamlılığına, Türk musikisinin araştırılmasına ve tanıtım çalışmalarının yapılmasına karar verilmiştir. Ayrıca edebiyat, resim, tiyatro, sinema gibi önemli sanat dallarının geliştirilmesine ve daha yaygın hale getirilmesine öncelik verilmesi hedeflenen kültürel faaliyet çalışmalarından olmuştur.³⁷

1990-1994 yıllarını kapsayan Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında da yine ekonomik düzeydeki gelişmeler aracılığıyla Türk milletinin kültürel birikimini gelecek nesillere aktarmak amaçlanmıştır. Kültür, sanat ve milli benlik değerlerine sahip çıkılması, geliştirilerek tanıtılması ve bu değerlerin sürdürülebilir hale getirilmesi hedeflenmiştir. Milli kültürün geliştirilmesi Türkiye’nin kalkınma politikalarının en önemli konularından biri olduğu ifade edilmiştir. Milli kültürün geliştirilmesi amacıyla kurum ve kuruluşların iş birliği içerisinde faaliyetlerini yürütmesi gerektiği belirtilmiştir. Kitle iletişim araçları, televizyon programlarının da milli kültürün geliştirilmesi amacıyla yerli yayıncıların yapılmasının kararı alınmıştır.³⁸ Planda ortaya koyulan hedefler de dikkati çeken nokta milli benliğin korunması ve devamlılığı vurgusu olmuştur. Yeni ortaya koyulacak eserlerde de özellikle kültürün milli kültür vurgusu ile ifade edilmesi dikkat çekmiştir.³⁹

Kültürel çalışmaların yapılması sadece devlet eli ile olmamış aynı zamanda tıpkı turizm sektöründe olduğu gibi vakıflar aracılığıyla da olmuştur. Özellikle Anadolu Coğrafyası kültürel gelişmişliğin çok fazla olduğu bir bölgedir. Birçok tarihi yere ve tarihi eserlere sahip olan Anadolu da tarihi ve kültürel eserler Türkiye Cumhuriyetine miras kalmıştır. Türk Kültürüne Hizmet Vakfı ise bu bağlamda tarihi, manevi ve kültürel değerleri araştırmak, geliştirmek, yaymak, korumak ve tanıtmak amacı ile 1985 tarihinde kurulmuştur.⁴⁰

1985 yılından itibaren hizmetine başlayan vakıf sayesinde yurtiçinde ve yurtdışında Türk El Sanatları, Türk Klasik Müziği gibi sanat dallarında

³⁷ DPT (1985-1989), *Beşinci*, s. 1.

³⁸ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)*, Yayın No: DPT: 2174, s. 322-324.

³⁹ Ortakçı, *agm.*, s. 1747.

⁴⁰ (<https://tkhv.org.tr/hakkimizda/>) (Erişim tarihi: 06.02.2021).

örnekler verilmiştir. Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, Türk Musikisinin kültür ve sanat birikimlerini insanlara yeniden duyurabilmek ve tanıtımını yapabilmek için konserler düzenlemiş ve Türk El Sanatları ile ilgili çeşitli kurslar açmıştır.⁴¹ Türk Kültürüne Hizmet vakfına büyük destek veren T. Özal'ın kendisi de Türk Sanat Musikisine ayrı bir ilgi duymuştur. Hatta klasik müzik denildiğinde bile aklına ilk olarak Türk Sanat Musikisi gelmiştir. Bu nedenle kendisi sanata ve sanatçıya ayrı bir önem ve özen göstermiştir.⁴²

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Türkiye'nin kültür politikalarına yön vermek amacıyla 1989 yılında Milli Kültür Şûrası düzenlenmiş ve kültürel politikaların tartışıldığı toplantılar olmuştur.⁴³ Milli Kültür Şûrası tarafından alınan kararlar incelendiğinde kültür eğitiminin Milli Eğitim Bakanlığınca sağlanmasına karar verilmiştir. Mimari alandaki gelişmelerin takip edilmesi, restore çalışmalarında ise Türk mimari tarzı denilerek millilik vurgusu yapılmıştır. Tiyatro, müzik, gösteri sanatları, geleneksel süsleme sanatı gibi birçok sanat dalının geliştirilmesine ağırlık verilerek eserlerin tanıtımı yapılmak istenmiştir.⁴⁴ Turgut Özal Hükümetinin iktidarı döneminde sergilerle ilgili kanununun 32. maddesinde yeni bir düzenleme yapılarak yurt dışına sergi gönderilmesi yasağı kaldırılmıştır.⁴⁵

Yasakların kalkmasıyla birlikte toplu sergiler açılmaya başlanmıştır. 1977 yılında sanatçıların özgür olarak eserlerini ifade edebildikleri Yeni Eğilimler sergisi bu bağlamda öncü olmuştur.⁴⁶ Türkiye'de sergi faaliyetleri hem yurt içi hem de yurt dışında artarak devam etmiştir. Örneğin 1986 yılında Abidin-Arif Dino, Turgut Minez, Hikmet Onat'ın da yer aldığı Karma resim sergisi Galeri Baraz'da, Nil Çağın'ın Eskiler ve Yeniler isimli takı sergisi ise Galeri Lebriz'de,⁴⁷ Fikret Mualla'nın yağlı boya tablolarının sergisi Kile Sanat Galerisinde, Zerrin Bölükbaşı'nın heykel sergisi Tanbay Sanat Galerisinde⁴⁸ sanatseverlerle buluşmuştur. 1987'li yıllarda da kültür ve sanat sergileri açılmaya devam etmiştir. Örneğin Özdemir Altan resimleri Harbiye Sanat Galerisinde, İnci Erçalık'ın dantel yastık sergisi Osmanbey Yapı kredi Vitrin'de, Mehmet Gülerüz'ün Desen 67 isimli sergisi de

⁴¹ Taşçıoğlu, *age.*, s. 199-200.

⁴² Barış Yetkin, *Popülizm ve Özal-Erdoğan*, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya 2010, s. 158.

⁴³ (<https://www.timeturk.com/3-milli-kultur-surasi-basladi/haber-511285>) (Erişim tarihi: 06.02.2021).

⁴⁴ (https://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/001/865/original/1989_Milli_K%C3%BCI%C3%BCr_%C5%9Euras%C4%B1_Bildirgesi.pdf?1488452810) (Erişim tarihi: 06.02.2021).

⁴⁵ (<http://www.turizmhaberleri.com/koseyazisi.asp?ID=3298>) (Erişim tarihi: 06.02.2021).

⁴⁶ Mutlu Aksu, *1970 Sonrası Türkiye Sanatında Değişim Süreci ve Malzeme Kavram İlişkisi*, T.C Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Anasanat Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2019, s. 5.

⁴⁷ *Yeni Gündem Dergisi*, Yıl 3, 28 Aralık 1986- 3 Ocak 1987, Sayı 43, s. 63.

⁴⁸ *Yeni Gündem Dergisi*, Yıl 3, 12-18 Ekim 1986, Sayı 32, s. 64.

Ortaköy Artisan Sanat Galerisinde⁴⁹, Barış Eren'in resim sergisi Galerî Vepa'da, Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi öğretim üyelerinin yer aldığı sergi ise Birleşik Sanat Evlerinde gösterime açılmıştır.⁵⁰

Anadolu Medeniyetleri Sergisi Avrupa uygarlıklarının kültürlerini tanıtmak amacıyla 22 Mayıs- 30 Ekim 1983 tarihinde düzenlenmiş Türkiye'de çağdaş sergileme tekniklerinin görüldüğü ilk sergi olma özelliği taşımaktadır. Serginin en can alıcı noktası Anadolu'da yaşayan uygarlıkların kültürüyle çevre kültürlerin ilişkisinin vurgulanmasıdır. Sergide Türkiye'de bulunan müzelerden ve Avrupa konseyine üye ülkelerin müzelerinden getirilen toplam 11. 692 eser ziyarete açılmıştır.⁵¹ Aya İrini ve Topkapı Sarayı'nda açılan bu sergi aynı zamanda Anadolu Uygarlıkları, Yunan-Roma-Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait koleksiyonu ile de Türkiye'de yapılmış en büyük sergi özelliğini taşımaktadır.⁵²

Tüm dünyaya Anadolu'da bulunan bu tarihi mirası tanıtmak amacı ile sergiler yapılmıştır.⁵³ Uygarlıklar Ülkesi Anadolu Sergisi ile Anadolu Medeniyetlerine ait 438 parça eser, Japonya'nın Tokyo, Osaka ve Fukuoka kentlerinde sergilenmiştir.⁵⁴ Japonya'da düzenlenen bu sergide Paleolitik dönemden günümüze kadar Türk toprakları üzerinde yaşamış medeniyetlere ait eserlerin farklı şehirlerde sergilenmesine 11.02.1985 tarihinde Bakanlar Kurulunca karar verilmiştir.⁵⁵ Japon Orta Doğu Kültür Merkezinin daveti üzerine sergiye Kültür ve Turizm Bakanı Mükerrerem Taşcıoğlu bizzat katılarak açılışı yapmıştır. 2683 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması Kanununun 32. Maddesine göre tarihi nitelikli eserlerin sergilenmesi iki ülke arasında ki kültür ve turizm konularında da birlikte hareket edilmesinin önünü açmıştır.⁵⁶

Tarihi ve doğal zenginliklere sahip çıkılması kültürel mirasın korunması aşamasında büyük bir önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda UNESCO Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu 1945 yılında kurulmuştur. Bu kurumun amacı dünya barışını bilim, kültür ve eğitim yoluyla sağlamak olmuştur. Kültürel Mirasın korunması UNESCO Sözleşmesi ile Türkiye'de 20 Mayıs 1946 tarihli ve 4895 sayılı kanunla kabul edilmiştir.⁵⁷ Türkiye Milli Komisyonu ise 1949 tarihinde faaliyete geçerek

⁴⁹ *Yeni Gündem Dergisi*, Yıl 4, 6-12 Aralık 1987, s. 61.

⁵⁰ *Yeni Gündem Dergisi*, Yıl 3, 4-10 Ocak 1987, s. 63.

⁵¹ (<https://www.dersimiz.com/bilgibankasi/anadolu-medeniyetleri-sergisi-hakkinda-bilgi-5103>) (Erişim tarihi: 06.02.2021).

⁵² Şeyda Barlas Bozkuş, "Kültür Diplomasisinin Sınırları: Türk Kültürü ve Sanatının Uluslararası Platformlarda Tanıtımı (1980-2010)", *Global Media Journal*, C 2/S. 3, (2011), s.4-5.

⁵³ *Milliyet*, 13.07.1986.

⁵⁴ Taşcıoğlu, *age.*, 247.

⁵⁵ BCA, Fon:30-18-1-2, Kutu:525, Gömlek:322, Sıra:9, 11.02.1985, s. 2.

⁵⁶ BCA, Fon:30-18-1-2, Kutu:527, Gömlek:334, Sıra:6, 15.03.1985, s. 4.

⁵⁷ Karadeniz, *agt.*, s. 3.

çalışmalarına başlamıştır. Milli Komisyon çalışmalarını Eğitim İhtisas Komitesi, Müşpet ve Tabii Bilimler İhtisas Komitesi, Sosyal Bilimler, Beşeri Bilimler, Kültür ve Enformasyon İhtisas Komitesi gibi komiteler kurarak yürütmüştür.⁵⁸

Somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunması amacıyla UNESCO'nun 16 Kasım 1972 tarihli toplantısında görüşülen Dünya Kültürel ve Doğal Varlığının Korunmasına Dair Sözleşmeye Türkiye'de katılmıştır. Sözleşme şartlarına göre anıtlar, sitler ve yapı toplulukları kültürel miras kapsamına alınmıştır. Türkiye'nin 1983-1993 yılları arasında UNESCO Dünya Miras listesine alınan önemli doğal ve kültürel miras alanları şu şekildedir: Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (1985), İstanbul'un Tarihi Alanları(1985); Sultanahmet Arkeolojik Parkı, Süleymaniye Koruma Alanı, Zeyrek Koruma Alanı, Kara Suları Koruma Alanı⁵⁹, Göreme Milli Parkı ve Kapadokya (1985), Hattuşa- Hitit Başkenti(1986), Nemrut Dağı (1987), Hieropolis-Pamukkale(1988), Xanthos-Letoon(1988).⁶⁰ Kültürel miras listelerinin oluşturulması ile birlikte kamunun turizm sektörü ile iş birliği içerisinde çalışmalar yürütmesi, miras alanlarının devamlılığı açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bu noktada kültür ve turizm çalışmalarını birbiri ile paralel bir seyir halinde ilerlemiştir.

Türkiye'de T. Özal'ın tabuları yıkma anlayışı içinde gerçekleştirmiş olduğu birçok kararın onun ülkeye sağladığı zihniyet dönüşümünün de kanıtıdır. T. Özal olmasaydı Türkiye bugün üçüncü dünya ülkesi olur muydu bilinmez ama bu görüşü savunanların da çok fazla delilleri olduğu bir gerçektir. Yaptığı her icraat ile bir yandan eleştirilen bir yandan da desteklenen T. Özal, değişim süreçlerinin kaçınılmaz çatışmalarını da sürekli olarak yaşamıştır.⁶¹

SONUÇ

Turgut Özal, iktidara geldiği ilk andan itibaren kültür ve turizm konularında yenilikçi ve değişimci bir politikayı savunmuş ve her iki sektörde geliştirilmesi için bakanlarıyla birlikte çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar yabancı sermayenin teşviki ile turizm sektörünün geliştirilmesi, turizme dair yapılan yatırımlar, kalkınma planlarında turizm ve kültür

⁵⁸ Karadeniz, *agt.*, s. 3-77.

⁵⁹ Mesut Murat Adabalı, *Turizm Alanında Bilinçli Farkındalık, Destinasyon Deneyimi ve Fayda: İç Anadolu Bölgesi'nde Bulunan Kültürel Mirasları Ziyaret Eden Turistler Üzerinde Ampirik Bir Araştırma*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 2020, s. 33-34.

⁶⁰ Ömür Gürdoğan Bayır, Tuba Çengelci Köse, "Kültürel Miras ve Korunmasına İlişkin Ortaokul Öğrencilerinin Görüşleri", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C 27/S. 4, (2019), s. 1829.

⁶¹ İhsan Sezal-Ihsan Dağı (Derleyenler), *Özal'ın Yıllar Siyaset, İktisat, Zihniyet*, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2016, s. 156.

konusunun ayrıca irdelenmesi, TURBAN tesislerinin açılması, Arap turizmi, Hac turizmi, tarihi mekânların restore edilerek turizme kazandırılması, Turizmi Geliştirme ve Eğitim Vakfının açılması şeklinde olmuştur.

Kültür alanında yine Turgut Özal döneminde birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar şu şekilde ifade edilebilir: Beş Yıllık Kalkınma Planlarında kültür ve sanat konusuna yer verilmesi, ANAP Seçim Beyannamelelerinde kültür ve sanata dair hedeflerin açıklanması, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, Milli Kültür Şurasının toplanması, tarih, kültür ve sanat sergilerinin yurt içinde ve yurt dışında yapılabilir hale gelmesi, Kültürel miras eserlerine önem verilmesi ve birçok yerin UNESCO Dünya miras listelerine alınması bu alanda yapılan çalışmalardan en önemlilerinden bazılarını oluşturmuştur. Ekonomi ve altyapı sorunları ile de birebir bağlantılı olan kültür ve turizmin gelişmesi ANAP dönemindeki çalışmalara paralel ilerleyebilmiştir. Bu dönem bugünkü Türkiye'nin de kültür ve turizm politikaları bağlamında öncüsü olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin hem ekonomik hem kültürel hem de sanatsal dışarı açılması gerektiğini savunan Turgut Özal döneminde batılılaşma hızlanmıştır. Küreselleşen dünyaya ayak uyduran Türkiye, kültürel ve sanatsal faaliyetlerden ülkenin tanıtımını amacı ile de faydalanmıştır. Yabancı ülkelere gönderilen tarihi sergilerle tanıtım amaçlanarak hem ülkeye daha çok turist gelmesi hem de kültürel faaliyetlerin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu sergilerle Anadolu'nun coğrafi olarak önemine dikkat çekilmiş ve birçok medeniyete ev sahipliği yapan bu toprakların kıymetinin bilinerek tarih ve kültür turizmine kazandırılması sağlanmak istenmiştir.

Türkiye'nin 1980'li yıllardan itibaren kültür ve turizm faaliyetleri artsa bile ülkelerin değişen gündemleri sektörün bazı zamanlar sekteye uğramasına da neden olmuştur. Ekonomik kriz, terör veya siyasi birtakım çatışmalar, ülkeler arası gerginlikler bu nedenlerden bazılarını oluşturmaktadır. Sonuç itibarıyla Turgut Özal'ın Başbakan ve Cumhurbaşkanı görevlerini icra ettiği 1983- 1993 yılları arası Türkiye'nin kültür ve turizm politikalarının temellerinin atıldığı bir dönem olmuştur.

KAYNAKLAR

A. Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi Belgeleri (BCA.)

B. Kitaplar, Makaleler ve Tezler

AFŞAR, Aslı, "Türkiye Turizm Sektöründe Konaklama İşletmelerinin Finansal Analizi", *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C 18/S. 1, (2002), s. 148-166.

AKIN, Mahmut Hakkı, "Turgut Özal ve Anavatan Partisi Muhafazakârlığı", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, S. 55, (2018), s. 121-139.

AKSU, Mutlu, *1970 Sonrası Türkiye Sanatında Değişim Süreci ve Malzeme Kavram İlişkisi*, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Anasanat Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2019.

ANAVATAN Partisi Programı 6 Kasım 1983 Seçim Beyannamesi.

ANAVATAN Partisi Programı 29 Kasım 1987 Seçim Beyannamesi.

ASAR, Cihan, "Türkiye'nin Planlı Kalkınma Döneminde Dış Ticaret Politikaları", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü*, s. 2-14.

BAYIR, Ömür Gürdoğan, Tuba Çengelci Köse, "Kültürel Miras ve Korunmasına İlişkin Ortaokul Öğrencilerinin Görüşleri", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C 27/S. 4, (2019), s. 1828-1840.

BOZKUŞ, Şeyda Barlas, "Kültür Diplomasisinin Sınırları: Türk Kültürü ve Sanatının Uluslararası Platformlarda Tanıtımı (1980-2010)", *Global Media Journal*, C 2/S. 3, (2011) s. 1-19.

AKARCALI, Bülent ile 22. 05. 2021 tarihinde yapılan röportaj.

DUMAN, M. Zeki, *Türkiye'de Liberal-Muhafazakâr Siyaset ve Turgut Özal, Liberte*, Ankara 2017.

EREN, Gülşah, *Türkiye'de Yerel ve Küresel Kültür Politikaları Kültür Bakanlığı Örneği*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale 2008.

ERKMEN, Ayşe, Adnan Akın, Aliye Akın, "Türkiye'de 1980 Sonrası Genel Seçimlerde Turizm Konusunda Yaşanan Gelişmeler", *III. Uluslararası Mesleki ve Teknik Bilimler Kongresi*, Gaziantep 2018, s. 1515-1518.

ERKMEN, Ayşe, Adnan Akın, Aliye Akın, "1987 Genel Seçiminde Turizm Vaatleri, İKSAD II- Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, Gaziantep 2018, s. 497.

KAÇAR, Merve Aksungur, *Bölgesel Kalkınmada Turizm: TRA1'de Bölgesel Kalkınma Politikaları Açısından Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve

- Otelcilik Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2019.
- KARADENİZ, Gülçin, *UNESCO Türkiye Milli Komisyon Tarihi ve Somut Olmayan Kültürel Miras Çalışmaları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2015.
- KARAN, Mehmet Baha, “Özelleştirme Politikaları ve Turizm Sektöründe Bir KİT: TURBAN A.Ş.”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C 49/S. 3, (1994), s. 239-253.
- KONGAR, Emre, *Demokrasi ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997. *Milliyet*, 17.04.1985, s. 9.
- OLGUN, Kenan, “Osmanlı Meclis-i Mebusan Binası Çırağan Sarayı’nın Yanması ve Yankıları”, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 13, (2007), s.115-124.
- ORTAKCI, Altuğ, “Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Kültür ve Kültürün Korunması Üzerine Bir İnceleme”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 10/S. 2, (2017), s. 1725-1758.
- ÖZAL, Turgut, *Değişim Belgeleri (1979-1982)*, Kazancı Matbaacılık, İstanbul 1993.
- ŞANLIOĞLU, Ömer, Enes Ömer Özcan, “Türkiye’de Uygulan Turizm Teşvik Politikaları ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 7/S. 2, (2017), s. 97-118.
- ÖZDEMİR, Mehmet, “Turizm İşletmelerinde Hizmet içi Eğitim ve TURBAN Modeli”, *Anatolia Dergisi*, C 4/S. 1, (1993), s. 24-32.
- SEVER, Mustafa, “1980 Sonrası Türkiye’de Kültürel ve Toplumsal Değişme”, *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, C 2/S. 13, (2019), s. 3-10.
- TAŞÇIOĞLU, Mükerrerem, *Bakan Olmak*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2006. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Zabıt Cerideleri*, C 1, Yasama Yılı: 1, 10. Birleşim, 19.12. 1983, s. 76.
- T.C Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(1985-1989)*, Yayın No: DPT: 1974.
- T.C Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)*, Yayın No: DPT: 2174.
- TÜZÜNKAN, Demet, “Türkiye’de Uygulanan Beş Yıllık Kalkınma Planlarının İstihdam Politikaları Açısından Değerlendirilmesi”, *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 8/S. 2, (2015), s. 90-117.
- YETKİN, Barış, *Popülizm ve Özal-Erdoğan*, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya 2010.

Yeni Gündem Dergisi, Yıl 3, 28 Aralık 1986- 3 Ocak 1987, Sayı 43, s. 63; Yıl 3, 12-18 Ekim 1986, Sayı 32, s. 64; Yıl 4, 6-12 Aralık 1987, s. 61; Yıl 3, 4-10 Ocak 1987, s. 63.

YILDIZ, Zafer, "Turizmin Sektörünün Gelişimi ve İstihdam Üzerindeki Etkisi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, C 3/S. 5, (2011), s. 54-71.

C. İnternet Kaynakları

(<https://www.anavatan.org.tr/Sayfa-Turgut-Ozal%E2%80%99in--Hizmetleri>) (Erişim tarihi: 06.02.2021).

(<https://tkhv.org.tr/hakkimizda/>) (Erişim tarihi: 06.02.2021).

(<https://www.timeturk.com/3-milli-kultur-surasi-basladi/haber-511285>) (Erişim tarihi: 06.02.2021).

(https://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/001/865/original/1989_Milli_K%C3%BClt%C3%BCr_%C5%9Euras%C4%B1_Bildirgesi.pdf?1488452810) (Erişim tarihi: 06.02.2021).

(<http://www.turizmhaberleri.com/koseyazisi.asp?ID=3298>) (Erişim tarihi: 06.02.2021).

(<https://www.dersimiz.com/bilgibankasi/anadolu-medeniyetleri-sergisi-hakkinda-bilgi-5103>) (Erişim tarihi: 06.02.2021).